

koja je bila prisutna na Tibetu prije pojave buddhizma. Kako autor dalje navodi, zbog nedovoljnog poznavanja te religije, često su joj pridavali šamanistička obilježja pa su zato sva saznanja o tom vjerskom sustavu u Tibetu bila prilično tajnovita. Neke zablude prenošene su gotovo sve do 21. stoljeća, a jedan od problema bio je i u samom nazivu bön. Naime, nazivi bön i bönpo javljaju se na tim prostorima puno prije nego što je buddhizam došao iz Indije, a autor objašnjava kako je pouzdano utvrđeno da su termini bön i bönpo preživjeli dolazak buddhizma i do danas opstali u tibetskom jeziku i kulturi. Pojavom buddhizma, bön kao prebuddhistička religija počinje gubiti na značaju. Kada tibetski kralj Trisong Detsen u 8. stoljeću uvodi buddhizam u Tibet, iz političkih razloga ukida bön. Pretpostavlja se da je prvotni bön ili izgubljena religija bio dominantan na prostoru Azije prije dolaska buddhizma. Ta se religija dijelila na crni bön – koji je prakticirao ono što bismo mogli nazvati crnom magijom – i bijeli bön – bliži buddhizmu. Danas, bön je mješavina vjerovanja koja se razlikuju kako od izvornog böna, tako i od izvornih buddhističkih učenja. Autor zaključuje kako su se pripadnici böna žestoko opirali dolasku buddhizma, ali su na kraju ipak bili primorani na suživot s njim te su pritom izgubili dio svoga identiteta.

Ova će knjiga, u svakom slučaju, biti vrijedan doprinos proučavanju antropologije religije, a kao udžbenik bit će i neizmjerena pomoć studentima etnologije, antropologije, kao i orijentalnih studija. I širem će krugu čitalačke javnosti zasigurno biti zanimljiva, posebice zbog aspekta etnologa na terenu koji provodi određeno vrijeme živeći s pripadnicima nekog naroda kako bi mogao što bolje objasniti viđene kulturne i religijske pojave.

Tibor Komar

Goran Pavel Šantek, *Anthropos religiosus: antropološko-religijski ogledi*, Ibis grafika, Zagreb 2011., 117 str.

Kao rezultat višegodišnjeg zanimanja za odnos između antropologije i religije te više objavljenih radova o toj tematici Šantek neposrednu motivaciju za pisanje navedene knjige, kao prikaza i komentara (u formi više ogleda), nalazi u potrebi da čitatelje (prije svega studente) upozna s poviješću teorijskih i metodoloških dosegâ u formiranju antropologije kao akademske i institucionalizirane znanstvene discipline. Autor naglašava da pojam "antropologija" koristi za socijalnu ili kulturnu antropologiju koja se bavi društvom i kulturom, a polazi od empirijskih spoznaja dobivenih terenskim istraživanjima i komparativnog pristupa razmatranju svojih tema, svjestan da trebaju biti sagledane u globalnom kontekstu. Već u "protoantropološkom" razdoblju utemeljena kao holistička znanost, po mišljenju autora, "najsnažnije" zagovornike nalazi u radovima K. Marxa. M. Webera i E. Durkheima, iako navodi cijeli niz autora i mislilaca, od antike do 19. i 20. stoljeća, koji su doprinijeli razvoju antropologije kao "znanstvenog proučavanja društva i kulture" (str. 4), odnosno, "kritičke znanosti o čovjeku, društvu i kulturi" (str. 8).

Religijske fenomene i aspekte Šantek kontekstualizira prema određenju Mortona Klassa, smatrajući ga jednim od ponajboljih autora za razumijevanje suodnosa antropologije i religije, dopuštajući, naravno, da su i "druga određenja kroz povijest antropologije bila i još jesu prihvaćena" (str. 2). Uporišta za vlastita tumačenja i komentare Šantek nalazi ponajviše u radovima T. H. Hyllanda i F. S. Nielsena te posebno B. Morrisa, pri čemu izražava želju da čitatelji oblikuju vlastite uvide i stavove čitanjem brojnih drugih citiranih djela i tekstova na navedenu temu.

Knjiga *Anthropos religiosus: Antropološko-religijski ogleđi* podijeljena je na četiri poglavlja: 1. "Uvod", 2. "Antropologija i religija. Od početaka do Emila Durkheima", 3. "Doprinos razmatranjima razvoja metodologije antropološkog rada. Od početaka do Emila Durkheima" i 4. "Neokatekumenski put. Nastanak, povijesni razvoj, cilj i put njegova ostvarivanja", koja čine zaokružene cjeline.

U "Uvodu" autor ukratko predstavlja sadržaj pojedinih poglavlja te određuje vlastito viđenje i analizu ključnih pojmova koje će u knjizi koristiti, poput antropologije, religije, društva i kulture.

U drugom i najvećem poglavlju u knjizi "Antropologija i religija. Od početaka do Emila Durkheima", autor daje kritički pregled teorija o društvu, kulturi i religiji koje su postojale prije akademskoga institucionaliziranja antropologije i koje su, kako argumentirano pokazuje, bitno utjecale na njezino teorijsko i metodološko zasnivanje i oblikovanje. U poglavlju se ukratko predstavlja razvoj razmatranja čovjeka, društva i kulture od antike do romantizma, a potom se detaljno prikazuju četiri, za autora, ključna društvena znanstvenika protoantropološkoga razdoblja: Hegel, Marx, Weber i Durkheim. Osobita vrijednost ovoga poglavlja jest ukazivanje na životnost i dugovječnost nekih teorijskih postavki navedenih autora kao i relevantnost za suvremenu antropologiju i društvenu teoriju.

Treće poglavlje u knjizi naslovljeno je "Doprinos razmatranjima razvoja metodologije antropološkog rada. Od početaka do Emila Durkheima". Dok je autor u prethodnom poglavlju naglasak stavio na teorijska razmatranja društva i kulture, s osobitim fokusom na razmatranje religije, u ovom poglavlju protoantropološko razdoblje razmatra se i predstavlja prvenstveno iz očista spoznajne teorije i metodologije znanstvenoga rada. Predstavljena su različita viđenja dostizanja spoznaje u znanostima o društvu i kulturi (npr. Kanta, Feuerbacha, Diltheya, Durkheima itd.), a pokazano je i zašto nam mnoge metodološke postavke znanstvenika koji su prethodili institucionaliziranoj antropologiji mogu i danas biti relevantnima.

Kako bi rad upotpunio konkretnim primjerom antropološkoga istraživanja, autor u zadnjem poglavlju daje studiju eklezijanskog rimokatoličkoga pokreta *Neokatekumenski put* kao nastojanja da se pomire "neformalne i formalne religioznosti". Jedan od razloga za studiju su i suvremeni prijevori oko djelovanja i rada toga pokreta uočljivi u napisima u javnim i crkvenim tiskovinama. Naslov je ovoga posljednjeg poglavlja "Neokatekumenski put. Nastanak, povijesni razvoj, cilj i put njegova ostvarivanja". U sustavnom i detaljnom izlaganju, koristeći se relevantnom antropološkom i sociološkom literaturom, autor daje razloge za obnovljeni interes za religiju u suvremenom svijetu te uzroke njezina uvelike

drukčijega današnjeg prakticiranja, čega se jednim vidom dotiče i kroz istraživački pokret. Osobita je vrijednost rada u komparativnom pristupu koji paralelno predstavlja objašnjenja pojedinih tema i iz očista *insajdera* (članova istraživane skupine) i *autsajdera* (antropologa i sociologa).

Anthropos religiosus: Antropološko-religijski ogledi vrijedan je analitičko-sustavni pregled predinstitucionalnog razvoja antropoloških teorija i metoda kao i vodič kroz filozofiju znanosti o čovjeku s apostrofiranim elementima filozofske i teološke antropologije u kojoj je autor kritičkim osvrtima, komentarima i referencama prezentirao važnost religijskih društvenih fenomena. Kao takva, knjiga je vrijedan doprinos etnološkim/kulturnoantropološkim istraživanjima koja su u svojim znanstvenim spoznajama komplementarna srodnim znanostima i znanstvenim disciplinama u promišljanjima o čovjeku, društvu i kulturi.

Branko Đaković

Aleksandar Bošković, *Kratak uvod u antropologiju*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2010., 227 str.

Kratak uvod u antropologiju Aleksandra Boškovića djelo je nastalo kao sinteza i nadogradnja nekolicine tekstova te niza gostujućih predavanja održanih tijekom 2007. godine u beogradskom Kulturnom centru Rex. Ovom je knjigom autor uspješno rezimirao pregled teorijskih pravaca i teoretičara (napose onih iz Velike Britanije i SAD-a) koji su oblikovali recentnu antropološku praksu. Bošković je ovakvim kronološkim pregledom u osam poglavlja uspješno oblikovao fluidan i pitak tekst namijenjen širokom čitateljstvu s interesom za temeljno znanje o antropološkim teorijskim konceptima, kao i njihovim smjenama i međusobnim utjecajima. Apostrofirajući, u samome uvodu, fundamentalni problem struke – nedostatak univerzalnosti discipline i jedinstvenog predmeta izučavanja – Bošković u slijedećim poglavljima prikazuje okolnosti koje su dovele do strukturalne neujednačenosti discipline i oblikovale različite teorijske tendencije diljem svijeta.

Započevši s antikom, autor navodi kako počelo antropologije, s prvim potхватima zapisivanja o drugom i drugačijem, seže duboko u povijest: Herodotovi opisi negričkih naroda svjedoče o drugačijoj, relativističkoj perspektivi naspram tradicionalnom starogrčkom etnocentrizmu, ali na razini pukog opisivanja, dok su kasnosrednjovjekovna kolonijalna proširenja snažno utjecala na kasnija filozofska promišljanja *drugoga*. Postavke poput Hegelove (str. 42) o afričkim narodima kao narodima bez povijesti, pa i one o legitimitetu filogenetskog principa nejednakosti rasa, snažno su utjecale na uspostavu antropološke znanosti, do ranog dvadesetog stoljeća vođene evolucionističkom doktrinom, koja je davala legitimitet imperijalističkim pretenzijama kolonijalnih sila.

U trećem poglavlju, Bošković prikazuje kako je njemačka kulturnoantropološka tradicija, u osamnaestome stoljeću, jasno diferencirala *Volkskunde* (znanost